

Валентина Біляцька

«ЦЕЙ ДИВНИЙ ВСЕСВІТ – МАТІНКА-ЗЕМЛЯ»

Розмова з письменницею Олесею Омельченко
про роман у віршах «Дивограй» і творчі інтенції авторки

З ацікавлення письменників і читачів романом у віршах на сучасному етапі вмотивоване посиленою увагою до досягнення національної ідентичності, осмислення знакових подій, культурних типів, внутрішньої образно-структурної й композиційно-поетичної організації, поєднання жанрового розмаїття та індивідуального стилю. Роман у віршах новітньої доби активно входить у культурний простір, лише з 2010-го року надруковано такі його взірці: «Мазепа» (2010), «Мамай» (2010) Леоніда Горлача, «Московський час» (2010) Василя Марсюка, «Берест» (2011) Анатолія Шкуліпи, «Бунтарська галера» (2015), «Іван Сірко» (2016) Миколи Тютюнника, «Паломник» (2017) Ігоря Павлюка, «Дивограй» (2017) Олесі Омельченко. Цей жанр, один із найскладніших у літературі, набуває певної трансформації внаслідок впливу постмодерністських тенденцій як закономірного наслідку історично-політичних умов життя суспільства. Оновлення роману у віршах, його еволюцію з 80-х років ХХ ст. пов'язують із романом «Маруся Чурай» Ліни Костенко, яка внесла новий струмінь як у жанровому, так і в тематичному плані, дала потужний імпульс для естетичних пошуків митців.

Для Олесі Омельченко, як і для інших письменників, романи у віршах Ліни Костенко є прикладом жанрової і стильової досконалості. Проте її «Дивограй» – це постмодерністський роман, він має кілька жанрових номінацій: *історико-філо-*

софсько-фантастичний роман-есе, написаний різними віршованими розмірами, позначений великими хронологічними зміщеннями минулого, сучасного й майбутнього («О часе, як ти стрімко линеш! / Рік п'ятитисячний. Земля в яснім цвіту»). Він містить філософські роздуми-вкраплення, художні

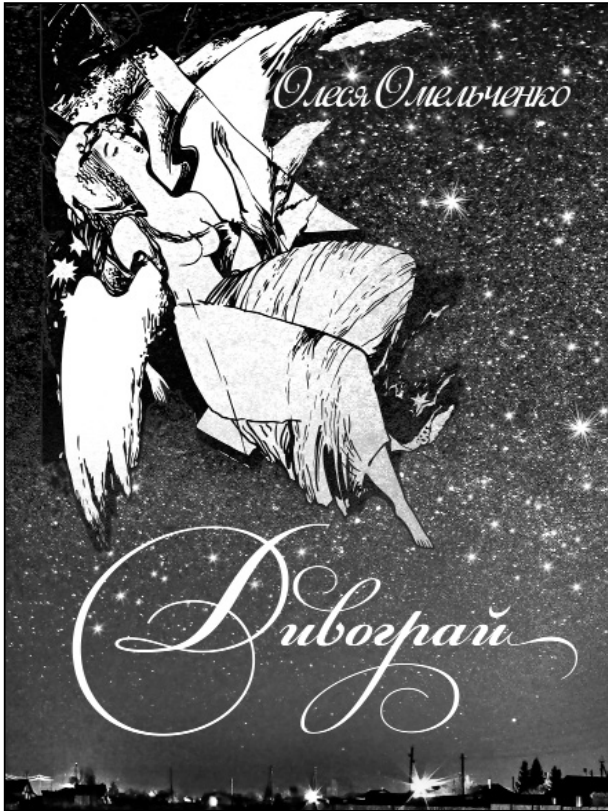
прийоми, підпорядковані, за висновками Н. Бернадської, зображенню буття окремої людини, інколи – дуже гіркою, інколи – світлого, а найчастіше – із перетіканням одного в інше. Такий загальнолюдський вимір актуалізує минуле не з метою його оцінити чи опоетизувати, а радше задля ствер-

дження теперішнього й надважливої думки про те, що людська особистість – найбільша цінність у світобудові. Саме зрозуміти непересічну значущість і неповторність, відчуті відповідальність за власну долю і долю України, Всесвіту, не принижувати жодної миті свого існування ганебним словом, думкою, вчинком закликає Людину авторка роману «Дивограй»:

Обережно ступай
на згорьовану Землю стареньку.
Все життя пам'ятай
про жертовність її й героїзм.
За віки існування
планета від праху померлих
Усе важчає...
Люди! Від бід бережімо її!

Олеся Омельченко одна з перших на Дніпропетровщині подала на розсуд читача об'ємний ліро-епос – роман у віршах «Дивограй». Задуми письменників опоетизувати далеку й сучасну історію України, рідного народу в нових жанрових

Омельченко О. Дивограй : історико-філософсько-фантастичний роман-есе у віршах / Олеся Омельченко. – Дніпро : Ліра, 2017. – 476 с.

структурах активізувалися ще в 70-х роках ХХ ст., але були реалізовані вже в пострадянський час. Зокрема, зі спогадів В. Чемериса відомо, що понад двадцять п'ять років працював над романом у віршах «Чумацький шлях» (хоч уривки в періодиці друкувалися під назвою «Чумацький хутір») і хотів видати його на початку 80-х Семен Данилейко, дніпропетровський поет-правдолюб, автор трьох поетичних збірок, якого хрущовська «відлига» врятувала від грат. В архівах обласного радіо (м. Дніпро) є запис передачі відомої поетеси Наталки Нікуліної «Роман у віршах» (лютий, 1996), у якому авторка застерегла слухачів, що йтиметься не про особливості жанру, до якого прагнуть багато поетів як до вершини творчості, не про велику епічну романічну форму, втілену поетичними засобами, а про «роман» розвитку, перебігу почуттів із добірки її віршів різних років, за якими Н. Нікуліна вибудувала не подієвий, а ліричний сюжет.

Особливістю сучасного роману у віршах є те, що жанрову природу, типологію цих творів визна-

чено авторами. Авторська номінація жанру – усвідомлений вибір письменника, «ключ» до твору. Адже досягти адекватного трактування поетичного тексту, за твердженням І. Фізера, можна лише шляхом «щільного читання», яке допомагає краще осмислити події, задум автора, важливість історії. Для кращого розуміння «будови», жанрового коду, формо- й змістотвірних елементів «Дивограю» пропонуємо вашій увазі «ключ» Олесі Омельченко до її роману у віршах з метою заглиблення у творчі інтенції мисткині.

– *Пані Олесю, Ви маєте присутній творчий поетичний доробок із 11 книг, з-поміж яких 3 книги віршів і казок для дітей, є також «Зачарований обрій», «Присвячую себе...», «Вселюбов», «Високий берег», «Полум'я Любові», «Адам і Єва», «Мить і вічність». Роман у віршах «Дивограй» – це споглядання дива рідної Дніпропетровщини, України, її історичного надприродного минулого від киммерійців до сучасності, це поетична розповідь про дива Всесвітнього масштабу й застереження людства, яке «в безчинстві, блуді і брехні / Втопило душі осяїні». Що ж спонукало Вас звернутися до одного з найскладніших жанрів у літературі – роману у віршах? І чому назвали саме «Дивограй»?*

– Спочатку, за порадою мого друга, письменника, мистецтвознавця, критика, заслуженого діяча мистецтв Володимира Яковича П'янова (нині покійного), було заплановано нарис про історію Солонянщини з метою внести свій вклад як письменниці в історію району. Але стало очевидним, що нарис пишеться віршами. Коли я почала вивчати історію Солонянського району, Дніпропетровщини глибше, я все більше думала про велич українського народу, про велич України в різні історичні проміжки, починаючи з прачасів, про силу духу саме УКРАЇНЦЯ, який спроможний, давши початок індоєвропейським народам, стати рушійною силою в порятунку як власної, так і земної цивілізації.

Щороку тривожні події в країні змушували до нових, уже фантастичних, вигаданих позитивних дій у творі, тому роман починається життєствердним «народ і Україна не загинуть, як пророчать вороги, живі в 5000-му році, розквітають і здатні через конкретних своїх представників, Марію та її екіпаж, рятувати в космосі інших від темних сил». Усе стає можливим через невичерпну силу духу мужньої, милосердної Людини, яка не зрадила свій генний код; Любові, непереможної, вічної, яка, як писав в одній із казок фантаст Олесь Бердник, мій улюблений письменник, повинна бути щасливою за умови єдності справжніх «половинок любові». Тому пошуки космічної половинки Марії не мо-

жуть бути одноосібними, а лише через порятунок та поєднання в єдине ціле Господньої праоснови Любові Адама і Єви, за якими стояв порятунок всієї людської цивілізації.

Думки з'являлися спонтанно-послідовно. Твір став не лише історичним, а й фантастичним. Поєднання часових шарів привело до реінкарнаційних теорій, про що йдеться в моїй тезі «вічності Любові» в часах. Філософія роману полягає в сакральному бажанні, глибокому переконанні у вічності України, Любові, людської земної цивілізації та мрії про Всекосмічну українську державу. Я впевнена, що своєю вірою додаю сил Україні як державі, яка порятує саму себе й космічні світи. Ментальні поля планети зміцнюються завдяки героїці української історії, її непересічних героїв-творців, незнищенності обрядів, легенд, традицій, які існують і в інших світах української космічної спільноти Славії.

Назва також прийшла в процесі роботи випадково. Наткнувшись у контексті на слово «дивограй», вирішила: роман матиме назву «Дивограй», тобто як диво і життя, і любові, і героїчного існування людини в реальному й потойбічному світах. Окрім того, одна із сюжетних ліній теж має назву «Дивограй».

– В одному з інтерв'ю Ліна Костенко про переваги ямбу сказала так: «Я хотіла дати всю українську історію в строфі. Ямб – то ямб. А спробуйте верлібром написати історичний роман, – хто його буде читати?! Я хочу це подати так, щоб це всі читали і не знали, власне, чому це все так западає в пам'ять?!» Ваш роман у віршах «Дивограй» спонукає до роздумів, спонукає заглибитися в історію України й рідного краю (загибель князя Святослава в нерівному бою, заснування Запорозької Січі, перебування Шевченка в селі Микільське-на-Дніпрі тощо), але у творі переважають неklasичні віршувальні тенденції. Ви залучаєте макрополіметр, білий вірш, гекзаметр, верлібр. Це Ваш творчий поетичний канон чи наслідування когось із класиків? Який віршований розмір для Вас найприйнятніший?

– Найдивніше, що я ніколи нікого не наслідувала. Хоч інколи (у білих віршах) брала за приклад В. Шекспіра, Лесю Українку та М. Семенюка. Коли писала роман, віршовані розміри з'являлися відносно до тематики зображуваного. Вони точніше передавали настрій, думку в конкретному контексті. Виходить, це мій творчий поетичний канон. Коли писала, не думала про конкретного читача, підготовленого чи ні, науковця чи фольклориста. Писала, як дихала, так, як виливалося. Твердження Ліни Костенко, мабуть, для мене ще попереду. Я не надаю переваги якомусь конкретному віршованому розміру, взагалі ніколи не замислююся, яким

віршованим розміром я користуюся. Пишу, коли співає душа й серце, а в який розмір спрямується мій спів – це не важливе. Найменше використовую верлібр, хоч останнім часом від нього трохи зарясніло. Я не брала до уваги форму чи стиль когось із колег по перу ні під час написання віршів, ні під час написання роману. Поезія – це піднесеність, урочистість, свято Натхнення і Музи, величезна концентрація думки, а роман у віршах може охопити значно більше почуттєвих гам. Загалом я дуже багато читаю, спостерігаю, досліджую, люблю оперу, балет, класичну музику. Це все увиразнює мої відчуття, сповнює життєві сили.

– Безперечно, «Дивограй» – це новаторський роман у віршах і за формою, і за змістом, і за обсягом – майже п'ятсот сторінок (хоч такими поетичними романами є і «Свідок для сонця шестикрилих» (1981) В. Барки – близько 2000 сторінок, і «Берест» (2011) А. Шкуліни – 574 сторінки), але все нове викликає подивування й дискусію. Важко погодитися із жанровим визначенням роману – історико-філософсько-фантастичний роман-есе – точніше, не з усіма його номінаціями, особливо, що це роман-есе. Хоч М. Бахтін, розглядаючи методологію дослідження роману, писав, що значно цікавіші й послідовніші ті нормативні визначення, які роблять самі романісти, визначаючи певну романну різновидність й оголошуючи її єдино правильною, потрібною й актуальною формою. Це перший роман у віршах, що має кілька жанрових номінацій, які розкрито нерівномірно. Якійсь надасте перевагу? Ви цей роман задумували як постмодерністський?

– Мій роман скоріше став постмодерністським, задум був дещо іншим. Важко сказати, чому я більше надаю перевагу. Тут усе переплетене, але фантастики – найбільше. Коли вимальовувала космічні шари, була найщасливішою у світі, бо реально відчуваю себе частинкою космічного неозорого Всесвіту, який є для мене рідним. У Космосі я наче в рідному домі під крилами мами... Задуму писати роман-есе не було. Це «доліпилося» після телефонної розмови з письменником Володимиром Кільченським. Я сказала, що мій роман – це «роман у романі». Він запропонував додати есе й надіслав ґрунтовне тлумачення визначення, в якому я знайшла спорідненість зі своїми думками й тому погодилася. Есе, мабуть, тому, що у свій роман я входила, як у мамину світлицю, де лунали завжди її пісні; як у храм простору любові батькового саду, що заглядає кронами в Дніпро; як у святилище Любові, яка непогасно сяє в моєму серці донині й сягає зоряних світів.

– Ваш «Дивограй» має складну будову, важко провести межу між розділами, підрозділами,

у змісті повторюються назви («Космос», «Дивограй»), є кілька сюжетних ліній, звичайно ж, це один з аспектів поетики роману, композиція ускладнена різножанровими вставками (легенди, замовляння, пісні, наукові твердження, молитви, листи), що набувають контекстуальної змістовності. Поясніть такий вибір.

– Так, «Дивограй» має п'ять сюжетних ліній. Без заглиблення в минуле в жанровому трактуванні роману не було б означення «історичний» (сюжетна лінія «Дивограй»), без Космосу не було б означення «фантастичний» (сюжетна лінія «Космос»), без дослідження історії краю та його величних героїв не було б розділу «Історія ріднокраю», без віри у високість і людяність не з'явилася б сюжетна лінія «Єдність», урешті назва сюжетної лінії «Земля» взаємопов'язує минуле й майбуття єдністю протиріч Віри, Любові, Надії, що в цілому виправдує означення «філософський». Тема роману – всеохопна. І п'ять сюжетних ліній – також запрограмована випадковість. У мою творчість втручається підсвідоме, неначе мене веде вища сила, звідси – несподівані «повороти» в сюжетних лініях, вкраплення ліричних відступів...

Усі сюжетні лінії чергуються, тому повторюються назви головних із них, у які входять підрозділи з іншими назвами. Приклад узяла з побудови роману Павла Загребельного «Диво». Додала свого. Вийшло чи ні новаторське – оцінювати Вам. Завжди шукаю щось нове, експериментую.

– Ваш роман у віршах починається не «Прологом», як зазвичай, а «Головні дійові особи». З якою метою подали героїв, як у драматичній поемі?

– Головні дійові особи на початку роману подаю з метою ознайомити читача, з метою трохи відкрити фіранки над змістом і дійовими особами роману у віршах, адже їх багато, як і подій у різні часові проміжки. Цьому не надавала виняткового значення, очевидно, щоб читач легше сприйняв твір, щоб він завжди міг повернутися й відновити в пам'яті і героїв, і їхнє призначення, і вид діяльності. Можливо, це є певним порушенням будови роману у віршах як жанру, але автор у просторі творчої свободи шукає чогось оригінального, такого, що бачить саме він.

– Для автора художнього твору важливо передати відповідно до задуму індивідуальні й типові риси героя, відтворити поведінку, особливості мови й інші деталі, концепцію любовних стосунків із метою увиразнення внутрішнього світу персонажа. Прошу декілька слів сказати про героїв Вашого твору, особливо Марію, яка завершує роман словами: «Дивограйно налився вже колос.

/ Я дивлюсь в небеса, / Де життя б'є ключем через край. / Ми частинка у цілім. / ...В нескінченності літ / Божя іскра Любові у кожному / Береже цю Безмеж, / Цей Господній життя Дивограй! / Чи все задумане вдалося втілити?

– Марія – головна героїня. У 5000-му році вона – академік, парапсихолог, президент Космічної Академії Сонячної системи (КАСС), яка відіграє важливу роль у призначенні зорельоту «Марія», у долі екіпажу. Вона летить найперше – знайти свою Любов, космічну половинку, яку шукає серцем упродовж віків, у кожному своєму новому житті... Мужня і цілеспрямована, сповнена віри у власну перемогу (уже зустрічалася в астральному польоті з НИМ і відчула небезпеку). Урешті, змінюється не лише траєкторія, мета польоту, а й «Космічна половинка» її. Він не Адам, а його частка, крапельина, як вона – Єви, він – Сергій із ХХ століття, коли любов між ними палала найсильніше, найвідвертіше і фатально. Заради тріумфу Любові, в яку віриш, без якої немає сенсу в існуванні, потрібно було (і це здійснилося завдяки зусиллям всього екіпажу) рятувати Господні половинки Любові – Адама і Єву – роз'єднані в просторі й часі. Марія пам'ятає свою праоснову: згадка про Ольгу із сакрального Середньовіччя та її палке кохання до Миколи, віддзеркаленням якого є загадковий принц з іншої планети, як симетрія і, на перший погляд, алогізм її долі, – увиразнює чистоту думок, бажань, прагнень, волю Марії.

Наталка доповнює реінкарнаційний образ ніжністю до Тараса, самовідданим коханням, здатним на самопожертву, аби лише не заважати на шляху тернистої слави генія. В амазонці – Марія стрімка, горда, є уособленням справжньої Жінки, Героїні, Коханої, яка понад усе цінує свободу. Будучи Фелестрою, вона зі своїм військом іде завойовувати любов Олександра Македонського, не соромлячись, бо переконана в правильності світлої боротьби за кохання. І він, уражений таким неординарним, відвертим учинком, її красою «падає» перед її Величністю Любов'ю, даючи початок у їхній майбутній дитині паросткам свободоловної й безкомпромісної, сміливої та мужньої Особистості.

Марія відчуває у всіх своїх утіленнях короткочасність людського життя, тому розуміє: не зробиш цей учинок, цю справу нині – проживеш марно, бо пропустиш щось найважливіше. Жодна її любов не була щасливою до кінця, не принесла їй міцної, на все життя, родини. Тому Марія не відступає, а прагне виправити помилку долі, подолати ряд кармічних перешкод для особистого щастя, яке, як виявилось, залежить від щастя Адама і Єви бути в парі й неможливе без єдності та свободи космічних світів. У боротьбі з темними силами в Космосі їй

допомагають усі члени екіпажу, особливо Роман, який безнадійно в неї закоханий і готовий пожертвувати (як і вона для космічної половинки) своїм життям.

Боротьба за Любов переростає в боротьбу за порятунок цивілізації людства, яке розсіялося в Космосі. І тому члени екіпажу з інших світів – Ант, Арій, Ріта, Сергій, Оріор, представники Центру космічних сфер Хорс, Міжгалактичного центру Мір, президент Всегалактичної спілки людей Любомир, Деус, Феб-6 – стають у цій боротьбі пліч-о-пліч із земним мужнім екіпажем. Усіх об'єднує мужність, віра, наполегливість, далекоглядність та любов. Навіть сакральні давньоукраїнські боги допомагають людям подолати зло, а перенесення в потойбіччя і зустріч із рідними героїні додають сили Марії, зміцнюють віру в безсмертя Душі, Людини, Любові, Життя.

Утіленням зла в романі у віршах є Тартарена та її прислужники Люпус, Круделіс, Іррізор та Медітор, дії яких безсилі перед величчю Добра, Єдності і Любові. Зло заздалегідь приречене на поразку, бо в ньому відсутня любов.

Микола – сміливий, здатний на високі почуття, стає «космічним охоронцем» процвітання людства. Будучи переконаним, що його двійник Принц може зробити Ольгу щасливою, а він допомогти людській цивілізації процвітання, жертвує своїм земним щастям та любов'ю. Нащадок Ольги й Миколи втілюється в Сергієві, академіку з торсетних сил із туманності М-31 у сузір'ї Андромеди. Микола не шкодує про свій вибір, як і інші герої, гідно виконує власну місію.

Василь, безнадійно закоханий в Ольгу, також приносить у жертву власне щастя і життя заради любові. Для моїх героїв найважливішим є щастя того, кого любиш, благополуччя всіх, а не себе особисто. Це риса характеру Людини майбутнього.

– Пані Олесю, Ваш твір вирізняється великою пізнавальністю й, відповідно, обізнаністю в галузі астрономії, історії. У романі у віршах з науковою достовірністю описано життя племен, які в минулому населяли нашу землю, з їхніми традиціями, віруваннями, поетично зображено планети Сонячної системи, сузір'я, туманності. Хотілося б дізнатися, чи впливають фольклорні твори на реалізацію Ваших задумів, чи перевагу надаєте історичним фактам, астрономії? Звідки черпаєте автентичну буття того часу?

– Історичні факти, безперечно, посідають чільне місце в моїй творчості. Та й без заглиблення в

них через легенди, міфи, сказання, обряди, традиції тощо бідніли б емоції, уява, була б відсутньою сама душа. Тому фольклорні твори дуже позитивно впливають на мене. Узагалі, люблю читати наукову, дослідницьку літературу. А в астрономію закохана з дитинства. Мріяла вступати на астрономічний факультет Одеського університету. Читаю й вивчаю із трепетом астрономічну літературу понині. Зрозуміло, що автентичну буття тих часів черпаю з різних джерел, великою часткою з уяви, фантазії. Творчість чергувалася із глибоким вивченням історії, астрономії, фізики, парапсихології, історії релігій, зокрема, вивчала «Велесову книгу», «З богами у Триглаві» В. Куровського, твори В. Войтовича та інші на подібну тематику – їх дуже багато, сучасних наукових та науково-популярних видань, легенди, звичаї, обряди.

– Відомо, що твір можна писати тижнями, місяцями, а можна й за декілька днів. Наприклад, роман у віршах «Скелька» Іван Багряний написав за 22 дні, історичну драму «Розп'ятий Мазепа» Іван Огієнко створив у потязі під час поїздки до Монреалю. Ліна Костенко згадувала, що за одну ніч могла написати цілий розділ «Марусі Чурай». Цікаво, скільки часу пішло на художню реалізацію «Дивограю»?

– «Дивограй» писала п'ятнадцять років, його розпочато 2001-го. Деякі розділи писала за годину-дві, місяць, а до інших поверталася ще і ще раз, переробляла, відкладала, «свіжим» оком передивлялася. Приходили нові думки, знову досліджувала, знову писала. Тому процес написання мого роману – стрімко-космічно-впорядковано-поступальний. Для порівняння, драму у віршах «Лабіринт, або Прелюдія Апокаліпсису» я написала за місяць, а фантастичну драму у віршах «Зоря» (22 сторінки) – за 20 років. Пишу багато експромтів і, як потім виявляється, саме вони – неперевершено-довершені.

– Дякуємо Вам, пані Олесю, справжній письменниці-трудівниці з Дніпропетровщини, Людині зі шляхетною душею, за відкриття «потасмного» під час творення цього поетичного епосу, за гармонійне поєднання фантастичного й реального, повчальне трактування минулого й сучасного. Дай Боже, щоб усі передбачення в романі у віршах Добра, Любові, Дива збулися, «І Дивограй від квітоньки до зірки / Сіяв в Безмежжя рідне дивозірно».